

6. REFORMACJA I JEJ SKUTKI – NOTATKI

Reformacja – ruch religijny i narodowy w Europie XVI wieku dążący do reform w Kościele katolickim w zakresie doktryny, organizacji i obyczajów. Przybrał formę walki społeczno-politycznej, której cele były różne w poszczególnych krajach Europy.

Doktryna – ogół poglądów i dogmatów, które legły u podstaw danej szkoły filozoficznej, w tym przypadku – Kościoła katolickiego.

Dogmat – twierdzenie, które przyjmujemy za pewnik tylko na podstawie autorytetu, wiary, bez względu na zgodność z doświadczeniem.

1. Przyczyny reformacji

- dążenie do reformy wewnętrznej Kościoła, które od XIV wieku było coraz silniejsze ;
- wielu chrześcijan pragnęło wrócić do Biblii jako jedynego źródła prawdy o Bogu;
- **zeświecczenie duchownych**, którzy nie przestrzegali głoszonych przez siebie zasad, sprzyjało wykształceniu się przekonania o potrzebie zmian i powrotu do wiary pierwszych chrześcijan. Biskupi nie przebywali w swoich diecezjach i nie wywiązywali się ze swoich obowiązków. Wielu z nich pełniło kilka funkcji kościelnych by móc z tego czerpać zyski gdyż widziało w Kościele jedynie możliwość realizacji swoich aspiracji politycznych i szansę na zrobienie kariery. Papież stał się praktycznie władcą świeckim;
- **nepotyzm** – obsadzanie wyższych urzędów kościelnych przez krewnych;
- **szerzyła się symonia** – sprzedaż stanowisk kościelnych oraz **nikolaizm** – łamanie celibatu przez księży, co budziło oburzenie wiernych;
- **rozwinęty fiskalizm papieżstwa** – chrześcijanie płacili wysokie podatki na rzecz Kościoła, a głównie Rzymu – obowiązek płacenia dziesięciny przez chłopów oraz świętopietrza (podatek na rzecz Stolicy Świętego Piotra płacony przez państwa chrześcijańskie) zniechęcał do Kościoła;
- duże znaczenie polityczne Kościoła budziło niechęć władców świeckich;
- ponadpaństwowa organizacja Kościoła przeszkadzała w powstaniu silnej i scentralizowanej administracji podległej bezpośrednio monarsze;
- Kościół miał olbrzymie majątki, które chętnie przejęli by władcy świeccy potrzebujący pieniędzy na tworzenie nowoczesnej armii opartej na zaciężnej piechocie,
- duży sprzeciw budziła **sprawa odpustów** – odpuszczenie grzechów w zamian za odpowiednią sumę wydatkowaną na Kościół – było to sprzeczne z naukami Kościoła;
- **msza prowadzona w języku łacińskim** była rytuałem zbyt trudnym i skomplikowanym dla większości chrześcijan. Chciano uprościć ceremonię i prowadzić ją w języku narodowym;
- część wyższego duchowieństwa zaniedbywała swoje obowiązki;
- niezadowolenie budziło **niewystarczające wykształcenie olbrzymiej większości duchowieństwa**. Tylko niewielka część duchownych uzyskała wykształcenie uniwersyteckie;

2. Reformacja w Niemczech

a) wystąpienie Marcina Lutra 31.10.1517 r.

- Marcin Luter był doktorem teologii, który wystąpił przeciwko odpustom, przybijając 95 tez do drzwi katedry w Wittenberdze,
- uzyskał poparcie elektora saskiego Fryderyka III Mądrego oraz niemieckich humanistów Filipa Melanchtona oraz Ulricha von Huttena,
- nakazano Lutrowi podporządkować się papieżowi i odwołać swoje poglądy na sejmie w Augsburgu w 1518 r. Luter nie przybył na sejm. Przyjął opiekę elektora saskiego. Papież zagroził mu ekskomuniką.

- Wezwano Lutera na sejm Rzeszy w Wormacji w 1521 r. Cesarz Karol V gwarantował jego nietykalność listem żelaznym. Luter nie wyzbył się swoich poglądów. Cesarz uznał go za heretyka i skazał na banicję.
- Marcin Luter schronił się u elektora saskiego Fryderyka III Mądrego, przełożył „Biblię” na język niemiecki i spisał zasady wiary.

b) luteranizm – poglądy był Marcina Lutera:

- jedynym źródłem wiary jest Biblia (Pismo Święte), który każdy powinien czytać,
- zbawienie chrześcijan zależy od wiary i od uczynków człowieka,
- uznawał tylko dwa sakramenty: chrzest i komunię,
- uznawał komunię pod dwiema postaciami – chleba i wina,
- chciał uproszczenia liturgii kościelnej by była ona zrozumiała dla ogółu i dążył do tego by liturgia była głoszona w języku narodowym (nie po łacinie),
- odrzucał kult świętych, świętych relikwii, świętych obrazów i odpustu uznając je za wymysł człowieka,
- głosił zniesienie celibatu, zakonów, hierarchii kościelnej, instytucji kościelnych uważając, że Kościół to wspólnota wiernych,
- nie uznawał zwierzchności papieża jako głowy Kościoła,
- uważał, że Kościół powinien być podporządkowany władzy świeckiej

c) Tomasza Münzera – anabaptyzm – Radykalny odłam luteranizmu dążył do połączenia reformy Kościoła z radykalną reformą społeczną. Dlatego poparli go głównie najubożsi chłopci. **Poglądy:**

- głosił ideę „Królestwa Bożego” na ziemi, żądał „sprawiedliwości Bożej”,
- chciał zniesienia własności prywatnej i podziału stanowego,
- głosił konieczność przyjmowania chrztu w wieku dorosłym,
- chciał zniesienia dziesięciny, renty feudalnej oraz zależności feudalnych.

Stanął na czele buntu chłopów, który przerodził się w wojnę chłopską 1525 – 1526.

- wojna objęła Turynię i Szwabię,
- żądania chłopów znalazły się w 12 artykułach z Memingen. Żądano m.in.:
 - ✓ poprawy warunków życia chłopów ,
 - ✓ zwrotu zagarniętych przez feudałów wspólnych użytków gminnych i przywrócenia przywilejów gminnych,
 - ✓ zmniejszenia renty feudalnej i dziesięciny,
 - ✓ swobodnego wyboru proboszczów przez ludność.
- książęta katolicy i ewangelicy wspólnie, bardzo krwawo, stłumili bunt chłopski,
- Tomasz Münzer po torturach został ścięty,
- na wsie spadły represje i została zwiększona renta feudalna

d) 1526 r. – Sejm Rzeszy w Spirze zagwarantował swobodę religijną w Niemczech. Cesarz Karol V się na to nie zgadzał.

e) 1529 r. – zakazano rozpowszechniania idei reformacji. Na sejmie zwolennicy Lutera zgłosili protest wobec tej decyzji – **zaczęto ich nazywać protestantami.**

3. Wojny religijne w Niemczech w XVI w.

a) przyczyny:

- cesarz Karol V i papież Klemens VII nie zgadzali się na reformę Kościoła,
- cesarz dążył do wzmocnienia władzy cesarskiej, z czym nie zgadzali się książęta niemieccy (chcieli ograniczenia wpływów cesarskich),

- książęta niemieccy poparli reformację mając nadzieję na sekularyzację dóbr kościelnych i umocnienie pozycji w swoich państwach.,
- b) **1531 r. – zawiązanie Związku Szmalkaldzkiego** przez książąt niemieckich w obronie przeciw cesarzowi i katolikom. Na ich czele stali książęta Saksonii i Hesji.
- c) **1546 – 1547 – I wojna szmalkaldzka**. Protestanci ponieśli klęskę.
- d) **1552 – 1555 – II wojna szmalkaldzka** zakończona **pokojem w Augsburgu (1555 r.)**.
 - pokój wprowadzał zasadę „*Cuius regio, eius religio*” = czyja władza tego wyznanie.
 - władca i miasta cesarskie w Rzeszy określały jakie wyznanie ma obowiązywać na ich terytorium – katolickie i protestanckie
 - pokój zakończył wojny religijne i doprowadził do podziału religijnego Rzeszy.

4. Reformacja w Szwajcarii – Szwajcaria była konfederacją kilkunastu kantonów wiejskich i miejskich, w których władze wybierano w sposób demokratyczny.

a) Ulrich Zwingli – miał poparcie Rady Miejskiej Zurychu. Chciał wprowadzić reformę Kościoła w Szwajcarii na wzór Lutera, głosił jednak bardziej radykalne **poglądy nazywane zwinglizmem** :

- chciał powrócić do wiary pierwszych chrześcijan i odrzucenia wszystkiego co ustanowiono później,
- za jedyne źródło wiary uznawał Pismo Święte,
- chciał likwidacji mszy – podczas nabożeństwa miano czytać Biblię, wysłuchać kazania i przyjąć komunię; nabożeństwo miało być prowadzone w języku narodowym,
- odrzucał sakramenty z wyjątkiem chrztu i komunii pod dwiema postaciami,
- odrzucał wiarę w święte obrazy i relikwie,
- chciał likwidacji ołtarzy i innych ozdób w kościołach; miał w nich pozostać jedynie krzyż jako symbol śmierci Chrystusa i jego odrodzenia,
- głosił konieczność zniesienia celibatu,

Wojna domowa w Szwajcarii 1529 – 1531

- przyczyną był podział Szwajcarów co do poglądów Zwinglego . Popierały go kantony miejskie, a przeciwko niemu wystąpiły kantony wiejskie,
- przyczyną był stosunek Zwinglego do **kondotierstwa** – instytucji najemnych żołnierzy szwajcarskich, którzy znajdowali zatrudnienie poza Szwajcarią. Pochodzili oni głównie z biedniejszych i przeludnionych kantonów wiejskich,
- Zwingli wpłynął na władze kantonów by te zakazały zawierania sojuszy i wysyłania kondotierów poza Szwajcarię, co było główną przyczyną sporu
- podczas wojny Zwingli zginął.

b) kalwinizm – twórcą był Jan Kalwin – działał w Szwajcarii i we Francji. Swoje poglądy ogłosił w **1536 r.** w traktacie „*Urządzenie religii chrześcijańskiej*”. **Poglądy:**

- uważał, że **człowiek nie ma wpływu na swoje zbawienie**. Los człowieka jest z góry przesądzony w chwili jego narodzin. Wszystko zależy od Boga, który dzieli ludzi na wybranych i potępionych. Ten pogląd nazwano **tezą o predestynacji**. Przejawem łaski boskiej jest cnotliwe życie, modlitwy, czytanie Biblii, bogactwo, praca, rezygnacja z przyjemności.
- człowiek przez całe życie powinien wykonywać obowiązki narzucone mu przez Boga,
- za jedyne źródło wiary uznawał Pismo Święte,
- uznawał tylko dwa sakramenty; chrzest i komunię,
- uznawał komunię pod dwiema postaciami – chleba i wina,
- chciał uproszczenia liturgii kościelnej i dążył do tego by liturgia była głoszona w języku narodowym ,

- odrzucał kult świętych, świętych relikwii, świętych obrazów i odpustu uznając je za wymysł człowieka,
- głosił zniesienie celibatu, zakonów, hierarchii kościelnej, instytucji kościelnych uważając, że Kościół to wspólnota wiernych,
- nie uznawał zwierzchności papieża jako głowy Kościoła,
- **organizacja gmin kalwińskich:**
 - ✓ gminy kalwińskie powinny być od siebie niezależne,
 - ✓ wierni w gminie wybierali seniorów, którzy powoływali pastorów,
 - ✓ pastory mieli głosić kazania oraz udzielać sakramentów,
 - ✓ zgromadzenie seniorów i pastorów zwano konsystorzem; konsystorz podejmował decyzje dotyczące całej gminy, ustalał zasady obyczajowe.

5. Reformacja w Anglii – anglikanizm –wprowadził go król Henryk VIII Tudor

a) przyczyny – przyczyną reformacji w Anglii był spór między Henrykiem VIII a papieżem, który nie chciał się zgodzić na rozwód angielskiego króla z Katarzyną Aragońską (córka króla Hiszpanii Ferdynanda II Aragońskiego, ciotka cesarza Karola V). Katarzyna Aragońska miała z nim córkę Marię, lecz nie mogła mieć więcej dzieci. Henryk VIII chciał rozwodu by móc ożenić się ponownie i zapewnić sobie sukcesję.

b) rozwój anglikanizmu w Anglii – kalendarium

- 1531 r. – Henryk VIII zmusił biskupów by uznali go za głowę Kościoła w Anglii.
- 1533 r. – Henryk VIII rozwiódł się z Katarzyną Aragońską i ożenił z Anną Boleyn. Papież ekskomunikował Henryka VIII.
- 1534 r. – Akt supremacji – Henryk VIII wprowadzał zasady anglikanizmu, ogłosił utworzenie Kościoła anglikańskiego. Akt ten został zatwierdzony przez parlament. Henryk VIII zerwał zależność swojego państwa od Rzymu i ogłosił się głową Kościoła anglikańskiego,
- **Zasady anglikanizmu:**
 - ✓ jedynym źródłem wiary jest Biblia,
 - ✓ uznano dwa sakramenty – chrzest i komunię,
 - ✓ komunie pod dwoma postaciami – chleba i wina,
 - ✓ odrzucono kult świętych i odpusty,
 - ✓ zlikwidowano zakony, klasztory i sekularyzowano dobra kościelne (przeszły na własność państwa; Henryk VIII rozdał ją arystokracji w zamian za poparcie),
 - ✓ król Anglii został głową Kościoła,
 - ✓ pozostawiono hierarchię kościelną,
 - ✓ zniesiono celibat duchownych,
 - ✓ liturgia w języku angielskim,

Henryk VIII zastosował krwawy terror wobec przeciwników zerwania z Rzymem, m.in. zginął wówczas Thomas More.

c) rządy Edwarda VI Tudora (1547 – 1553) - propagował kalwinizm

d) rządy Marii Tudor (1553 – 1558), córki Henryka VIII i Katarzyny Aragońskiej, żona króla Hiszpanii Filipa II, nazywana Krwawą Mary

- była katoliczką i dążyła do przywrócenia katolicyzmu,
- prześladowała protestantów; oskarżała przywódców o herezję i kazała palić na stosie, m.in. arcybiskupa Canterbury, czy Johna Rogersa, który przetłumaczył Biblię na język angielski

e) Elżbieta I Tudor (1558 – 1603), córka Henryka VIII i Anny Boleyn – uznała anglikanizm za religię państwową.

6. Reformacja w innych krajach europejskich

a) rozwój luteranizmu:

- **Prusy Książęce** – ostatni mistrz Zakonu Krzyżackiego Albrecht Hohenzollern w 1525 r. ogłosił sekularyzację państwa i przejście na luteranizm. Nowe państwo przyjęło nazwę Prusy Książęce i zostało lennem Królestwa Polskiego.
- **Inflanty i Kurlandia** – ostatni mistrz Zakonu Kawalerów Mieczowych Gothard Kettler w 1561 r. ogłosił sekularyzację państwa i przejście na luteranizm. Inflanty zostały włączone do Rzeczypospolitej, a Kurlandia stały się lennem polsko – litewskim (Rzeczypospolitej).
- **Dania i Norwegia** – połączone unią personalną uznały luteranizm za religię państwową w 1527 r. Majątki kościelne zostały sekularyzowane i przejęte przez monarchę.
- **Szwecja i Finlandia** – w 1526 r. sekularyzowano majątki kościelne, a następnie wydzierżawiono je arystokracji. Później zlikwidowano klasztory. Luteranizm stał się religią państwową w 1544 r.

b) rozwój kalwinizmu

- szerzył się **we Francji** (hugenoci), **Niderlandach**, **Szkocji**, **Czechach**, **Polsce**, **na Litwie** i **na Węgrzech**. We Francji i w Niderlandach rozwijała się dzięki mieszczańskim, a w pozostałych krajach była częściej przyjmowana przez szlachtę.
- we Francji na czele ruchu kalwińskiego stanął ród Burbonów co doprowadziło do wojny domowej z rządzącym rodem Walezjuszy.
- w Niderlandach, które były częścią imperium Habsburgów, a po abdykacji Karola V były częścią katolickiej Hiszpanii, doszło do wojny z królem Filipem II Habsburgiem, którą zakończyło oderwanie północnych Niderlandów i powstanie Republiki Niderlandów (dzisiejsza Holandia).

7. Skutki reformacji

- podział Europy na kraje katolickie i protestanckie świadczył o upadku uniwersalizmu religijnego jednoczącego Europę w czasach średniowiecza,
- upadł uniwersalizm kulturowy, cechujący średniowiecze. Rozpoczął się rozwój poszczególnych kultur narodowych,
- reformacja zwyciężyła w części Niemiec, w północnych Niderlandach, Danii, Szwecji, Norwegii, Anglii,
- reformacja przyczyniła się do wybuchu wojen religijnych, które przez 200 lat niepokoiły Europę. Areną tych wojen były głównie Niemcy, Francja i Niderlandy. W 1618 r. wybuchł konflikt, który swym zasięgiem objął prawie wszystkie kraje europejskie – wojna trzydziestoletnia,
- na skutek wojen religijnych w Niemczech ugruntowany został podział polityczny i religijny Niemiec. **W 1555 r. zawarto pokój w Augsburgu**, na którym uchwalono zasadę „cuius regio eius religio” – czyli kraj tego religia. Każdy władca niemiecki decydował o wyznaniu swoich poddanych. Ci, którzy się z nim nie zgadzali opuszczali dany kraj i przenosili się do innego – skutkiem były migracje,
- reformacja przyczyniła się do zmiany światopoglądu. Ludność odeszła od ślepej wiary. Zaczęła szybciej rozwijać się kultura renesansu,
- nietolerancja religijna była jednym z negatywnych skutków reformacji. Cechowała ona zarówno katolików jak i protestantów.